
Angola og norsk bistand

Inge Tvedten

R 1996: 2

Chr. Michelsen Institute (CMI) is an independent research institution located in Bergen, Norway. The Institute conducts multidisciplinary research across a wide spectrum of social sciences and undertakes consultancies in the field of development and human rights studies related to Third World countries. The research is based on considerable experience from assignments and field work in developing countries. With a present staff of approximately 30 researchers CMI constitutes a major centre for development research in Scandinavia. CMI has a wide international network and institutional collaborative agreements with research institutes in Africa and Asia. The Institute also houses a specialised library.

Recent CMI Reports

- R 1994: 3 NORBYE, Ole David Koht
EU, Norge og utviklingshjelpen. Bergen, October 1994, 75pp. (Price NOK 90 + postage)
- R 1994: 4 VALE, Peter
Of laagers, lepers and leanness. South Africa and regional security in the mid-1990s. Bergen, November 1994, 45 pp. (Price NOK 50 + postage)
- R 1994: 5 SKAAR, Elin
Human rights violations and the paradox of democratic transition. A study of Chile and Argentina. Bergen, December 1994, 191 pp. (Price NOK 145 + postage)
- R 1994: 6 JUL-LARSEN, Eyolf
Migrant fishermen in Congo: Tradition and modernity. Bergen, December 1994, 66 pp. (Price NOK 90 + postage)
- R 1995: 1 LANGE, Siri
From nation-building to popular culture: The modernization of performance in Tanzania. Bergen, April 1995, 182 pp. (Price NOK 145 + postage)
- R 1995: 2 KNUDSEN, Are
Living with the commons: Local institutions for natural resource management. Bergen, May 1995, 132 pp. (NOK 125 + postage)
- R 1995: 3 SUFIAN HEMED BUKURURA
Judiciary and good governance in contemporary Tanzania: Problems and prospects. Bergen, September 1995, 70 pp. (NOK 90 + postage)
- R 1995: 4 SKÅRE, Guro
Coconuts and cultivation in the Philippines. A study of social formation in Candelaria, Quezon Province. Bergen, December 1995, 132 pp. (Price NOK 125 + postage)
- R 1995: 5 SELBERVIK, Hilde Beate
Et lite offer? En analyse av årsakene til det diplomatiske bruddet mellom Norge og Kenya i 1990. Bergen, December 1995, 172 pp. (Price NOK 145 + postage)
- R 1996: 1 STOKKE, Hugo og Marit TJOMSLAND
Collective identities and social movements. Bergen, October 1996, 35 pp. (Price NOK 90 + postage)

A complete list of publications and Annual Report available free of charge

For priced publications:

Surface mail (B-economique) free with prepaid orders. For airmail (A-prioritaire) outside the Nordic countries add 20 %

Four easy ways to pay:

Cheque, issued in Norwegian kroner

Post office giro, paid by International Giro: 0808 5352661

SWIFT: DNBANOB, Den norske Bank no: 5201.05.42308

Credit card: VISA only

Order from:

Chr. Michelsen Institute

Fantoftvegen 38, N-5036 Fantoft-Bergen, Norway

Fax: + 47 55 57 41 66 Phone: + 47 55 57 40 00 E-mail:

cmi@amadeus.cmi.no

Summary

Angola is currently passing through a political, economic and social crisis deeper than in most other African countries. The MPLA government and the former rebel movement UNITA signed a peace agreement in Lusaka in November 1994, but peace and reconstruction are still not secured. Whereas previous international involvement in Angola has had mainly negative effects through colonialism and Cold War, emergency and development aid has increased substantially after the renewed outbreak of war in 1992 when UNITA lost in democratic elections. Also Norway's development aid to Angola has increased considerably. With NOK 182 million in 1995, Angola is the fourth largest recipient of Norwegian aid in Africa. This report outlines the political, economic and social situation in Angola, and discusses international and Norwegian aid to the country. It is argued that Norway should continue its involvement in Angola, also beyond the current emergency interventions, by making it a *country of priority*. The report was commissioned by the Norwegian Ministry of Foreign Affairs.

Inge Tvedten is a social anthropologist and researcher at the Chr. Michelsen Institute. He has worked in Angola for a total period of more than three years, and published extensively on the country. A book entitled "Angola. Towards Peace and Reconstruction" will be published by Westview Press in early 1997. Tvedten is currently working on issues related to urbanization and urban slum survival strategies.

Angola og norsk bistand

Inge Tvedten

R 1996:2

Copyright © Chr. Michelsen Institute 1996

CMI Report Series

This series can be ordered from:

Chr. Michelsen Institute

Fantoftvegen 38

N-5036 Fantoft-Bergen, Norway

Fax: + 47 55 57 41 66 Phone: + 47 55 57 40 00

E-mail: cmi@amadeus.cmi.no

Price: NOK 90

ISSN 0805-505X

Indexing terms

Angola

Norway

Emergency relief

Development aid

Innholdsfortegnelse

Forord	iii
Sammendrag	vi
1 Bakgrunn	1
1.1 Geografi	1
1.2 Før-kolonial historie	2
1.3 Kolonitiden	3
1.4 Frigjøringskampen	7
1.5 Uavhengighet og krig	8
1.6 Økonomisk liberalisering og politisk demokratisering	11
1.7 Sammenbrudd og ny krig	14
1.8 Sosioøkonomisk krise	16
2 Politikk og økonomi	21
2.1 Politiske strukturer	21
2.2 Politisk makt	28
2.3 Økonomiske indikatorer	30
2.4 Økonomisk makt	32
2.5 Alternative utviklingsscenarier	40
3 Internasjonal nødhjelp og bistand	47
3.1 Multilateral bistand	49
3.2 Bilateral bistand	54
3.3 Private organisasjoner	57
4 Norsk bistand	62
4.1 Nødhjelp	64
4.2 Private organisasjoner	66
4.3 Landprogram/Utviklingsbistand	70
4.4 Næringslivsordningene	72
4.5 Bistandsadministrasjonen	73
5 Framtidige relasjoner Norge-Angola	75
5.1 Norsk bistand	75
5.2 Bistand til Angola	76
5.3 Alternative bistandsstrategier	78
6 Litteraturliste	83

Vedlegg

Vedlegg 1: Den angolanske regjering (juni 1996)	94
Vedlegg 2: "United Nations Agencies and Organisations"	95
Vedlegg 3: Nasjonale og internasjonale NGOer i Angola	96
Vedlegg 4: Profiler av provinsene Uíge, Zaire og Cuanza Sul *	

Figurer:

Figur 1: Kart over Angola	xii
Figur 2: Områder mest påvirket av krig	20

Tabeller:

Tabell 1: Sosioøkonomiske indikatorer	19
Tabell 2: Presidentvalget, september 1992	23
Tabell 3: Parlamentsvalget, september 1992	23
Tabell 4: Regional og lokal administrasjon	25
Tabell 5: Makroøkonomiske indikatorer	31
Tabell 6: BNP fordelt på sektorer	39
Tabell 7: Offentlig forbruk etter sektor	39
Tabell 8: Angolas viktigste handelspartnere	40
Tabell 9: Angolas utenlandsgjeld	40
Tabell 10: Bistand til Angola og andre SADC-land 1985-1994	49
Tabell 11: Bilateral og multilateral bistand til Angola 1994	54
Tabell 12: Private organisasjoner i Angola	60-61
Tabell 13: Norsk bistand til Angola 1987-1995	63

* Separat vedlegg. Tilgjengelig ved forespørsel CMI.

Forord

Angola gjennomlever nå en politisk, økonomisk og sosial krise mer fundamental enn i de fleste andre utviklingsland. Fredsprosessen har hatt stadige tilbakeslag. Politisk er utviklingen mot økt demokrati stoppet opp. De strukturelle problemene i økonomien er dyptgripende. Og sosiale indikatorer påviser alle en ekstrem og omfattende fattigdom. Etter i mange år å ha vært offer for internasjonal storpolitikk gjennom kolonitid og Den kalde krigen, hviler ansvaret for fred og utvikling nå i stor grad på angolane selv. Bestrebelsene på å få i gang en positiv utvikling gjennom politisk og økonomisk liberalisering har vært mange de siste årene, men situasjonen i Angola er langt fra avklart. Mange snakker nå om "Angolas siste sjanse".

Det internasjonale samfunn sitter imidlertid også med et betydelig ansvar, og har en viktig rolle å spille både i fredsprosessen og for økonomisk og sosial utvikling. Både klassisk bistand og støtte gjennom internasjonale finansieringsinstitusjoner var svært begrenset fram til slutten av 1980-tallet. Angolas status som oljelasjon og svake mottakerkapasitet var viktige årsaker til dette, men det er liten tvil om at Angolas posisjon på "feil side" i Den kalde krigen også hadde stor betydning. Den internasjonale støtten var fortsatt utilstrekkelig gjennom den viktige freds- og demokratiseringsprosessen fra 1990-1992. Den økte imidlertid betydelig etter 1992, da den mest destruktive konflikten i Angolas historie brøt ut som følge av at UNITA og Jonas Savimbi ikke godtok valgresultatet. Angola mottok i 1994 en total bistand (ODA) på USD 451,5 millioner, hvorav ca. 60 prosent besto av nødhjelp.

Også Norges relasjoner med Angola var fram til midten av 1980-tallet av meget begrenset omfang. Fra da av ble Norge involvert på to hovedområder; energi-relatert faglig bistand og utviklingsbistand gjennom private organisasjoner. Omfanget av samarbeidet økte fra begynnelsen av 1990-årene. Opprinnelig skjedde dette i form av støtte til freds- og demokratiseringsprosessen etter Bicesse-avtalen mellom regjeringen og UNITA i 1991. Etter bruddet på fredsavtalen i slutten av 1992, og den altomfattende krigen som fulgte, har imidlertid det meste av bistanden vært gitt i form av nødhjelp og støtte til rehabilitering. Den totale norske bistanden til Angola i 1995 var på NOK 182 millioner.

I Stortingsmelding nr. 19 1995-96 (*En verden i endring. Hovedtrekk i norsk politikk ovenfor utviklingslandene*) indikeres en ytterligere utvidelse og formalisering av samarbeidet, ved at Angola er omtalt som mulig *prioritert land* for norsk bistand. Mer konkret heter det: "Dersom fredsprosessen i Angola fortsetter vil forholdene kunne ligge til rette for økt vekt på langsiktig bistand. I

første rekke vil rehabilitering av infrastruktur og tiltak for å lette tilbakeføring av krigsrammede grupper til det sivile samfunn være viktige innsatsområder for norsk bistand. Fortsatt vil en vesentlig del av bistanden gå gjennom multilaterale kanaler og frivillige organisasjoner. Avhengig av den videre utvikling i landet vil det i en senere fase kunne bli aktuelt å vurdere støtte til kompetanse-, kapasitets- og institusjonsutvikling" (Stortingsmelding nr.19 1995-96: 41).

Denne rapporten er et bidrag til vurderingen av Angola som prioritert samarbeidsland. Den består av to hoveddeler. I den første gis bakgrunnen for Angolas krise, en analyse av den politiske og økonomiske situasjonen, og en vurdering av alternative utviklingsscenarier. I den andre gis det en oversikt over internasjonal og norsk bistand til landet, og en diskusjon av alternative framtidige relasjoner mellom Norge og Angola. Mer konkret spesifiserer Terms of Reference følgende punkter:

- i) An introduction to Angola emphasizing recent developments, with a particular focus on the elections in 1992, the socio-economic implications of the war between 1992 and 1994, and events leading up to the signing of the Lusaka Agreement in November 1994.
- ii) An analysis of the political and economic situation, the functioning of the civil service and the local authorities, the structure of authorities, their coherence and cooperation in society.
- iii) An assessment of alternative development scenarios, with particular emphasis on the options for democratic development and macro-economic stabilization.
- iv) A description of the magnitude and characteristics of foreign aid and emergency relief to Angola.
- v) An assessment of current Norwegian aid, emergency relief and support to industrial development in Angola.
- vi) An assessment of alternative areas of intervention for Norway, with regard to emergency aid, support to industrial development and possible longer term development interventions.

Studien forsøker dermed å kombinere behovet for en generell introduksjon til Angola, med en diskusjon av bistandsrelaterte problemstillinger. Kunnskapen om Angola innen det norske bistandsmiljøet er begrenset, og det har vært uttrykt behov for en slik generell innføring fra mange hold. Samtidig er det fra Utenriksdepartementet presisert at studien ikke skal være en evaluering av nåværende bistand eller en detaljert diskusjon av framtidig norsk bistand, men et bidrag til å sette norsk bistand til Angola inn i en politisk, økonomisk og sosial

sammenheng. Et så omfattende mandat har åpenbart hatt implikasjoner for dybden i analysen og detalj-nivået i diskusjonen om framtidig samarbeid med Angola. Utviklingen i Angola er imidlertid så komplisert og uforutsigbar at konkrete tiltak innen nødhjelp, rehabilitering og bistand uansett må følges opp med mer oppdaterte studier. Denne rapporten vil forhåpentligvis være et nyttig bidrag til å definere en del sentrale problemstillinger i en slik prosess.

Rapporten ble levert Utenriksdepartementet i juni 1996.

Sammendrag

Bakgrunn

Krisen i Angola har dype historiske røtter, og det er allment akseptert at få land i Afrika i større grad har vært offer for internasjonale politiske prosesser og konflikter. Kolonitiden med slavehandelen og uttak av betydelige økonomiske ressurser har hatt store implikasjoner for utviklingen i landet. Bakgrunnen for den etniske rivaliseringen og regionaliseringen som har preget det post-koloniale Angola kan også spores tilbake til portugisernes 400-årige herredømme. Etter frigjøringen i 1975 ble Angola offer for Den kalde krigen og Sør-Afrikas destabiliserings-politikk, og krigen som preget landet fra 1975 til 1990 kan ikke forklares uavhengig av hendelser på den storpolitiske arena. Det er imidlertid stadig vanskeligere også for angolaneerne selv å forklare krisen de nå befinner seg i utelukkende med referanse til eksterne faktorer. Det var en positiv politisk og økonomisk utvikling i Angola fra 1990 og fram til valget i september 1992. Ansvaret for sammenbruddet av freds- og demokratiseringsprosessen etter dette hviler i avgjørende grad på UNITA og Jonas Savimbi, mens det økonomiske sammenbruddet i stor grad er et resultat av den angolanske regjeringens egen politikk.

Politikk og økonomi

Politisk er utviklingen mot demokratisering og åpenhet stoppet opp. Parlamentet valgt i 1992 har liten reell innflytelse, og makten ligger i realiteten hos en krets rundt president Eduardo dos Santos, innen den militære ledelsen og hos en liten økonomisk elite. Politiske institusjoner på regionalt og lokalt nivå fungerer bare i begrenset grad, grunnet mangel på ressurser og kvalifisert personell. Samtidig kontrollerer opprørsbevegelsen Unita fortsatt store deler av landet. Den gjensidige mistenksomheten mellom sentrale politiske aktører er stor. Fredsprosessen har gjennomlevd flere alvorlige tilbakeslag, men demobiliseringen går nå langsomt framover.

Angola har rike ressurser av olje, diamanter og andre mineraler, store fiskeforekomster og fruktbart jordbruksland, men befinner seg i en dyp økonomisk krise. Produktiviteten er lav bortsett fra i oljesektoren, budsjettunderskuddet stort og utenlandgjelden betydelig. Landet sliter også med hyperinflasjon, varer og tjenester omsettes med få unntak gjennom parallelle markeder, og korrupsjonen er omfattende. De grunnleggende strukturelle problemer knyttet til økonomien gjør gjennomføringen av liberaliserings- eller andre strukturtilpasningstiltak vanskelig.

Flere forsøk har allerede vært gjort, og ytterligere et program blir nå implementert i samarbeid med Verdensbanken og Det Internasjonale Pengefondet (IMF).

Sosioøkonomiske forhold

De fleste sosio-økonomiske indikatorer peker mot en ekstrem nødsituasjon for befolkningen. Barsedødeligheten er blant den høyeste i verden (320/1000), og gjennomsnittlig levealder er på 45 år. Analfabetismen er stor, og øker fordi skolesystemet har brutt sammen. Majoriteten av befolkningen har ikke tilgang til medisiner og medisinsk behandling. Angola har den høyeste andelen amputerte i verden. Det er ca. 300 000 Angolanske flyktninger i nabolandene Zaïre og Zambia, og rundt 10 prosent av befolkningen på 12 millioner er flyktninger i eget land. Problemene er ekstra alvorlige fordi det sikkerhetsnett landsbyen og den tradisjonelle familiestrukturen normalt representerer i en afrikansk kontekst i stor grad er brutt sammen. Nærmere 50 prosent av befolkningen bor i slumområder i byene. Angola ble rangert som nummer 164 av totalt 174 land på UNDPs Human Development Index for 1995, på tross av de store eksportinntektene som gir et stort positivt utslag på indeksen.

Samtidig har angolannerne utviklet et vidt spekter av overlevingsstrategier. Disse er knyttet til produksjon og handel spesielt gjennom det altomfattende parallelle markedet (*candongaen*). Angola har imidlertid også et mangfold av private organisasjoner, et levende og fascinerende kulturliv, og aktive kirkesamfunn. Disse er viktige å forholde seg til innen den dominerende rammen av fattigdom og nød.

Utviklingen framover

Situasjonen i Angola er ennå ikke stabilisert, og både et "worst-case" og et "best-case" scenarie er mulig. Et "worst-case" scenarie vil innebære et totalt politisk og økonomisk sammenbrudd, internasjonal isolasjon og en oppsplitting av Angola etter etniske skillelinjer. Et "best-case" scenarie vil innebære umiddelbar fred og forsoning, politisk pluralisme og at Angola realiserer sitt store økonomiske potensial. Det mest sannsynlige er imidlertid et "mellom-scenarie" med en langsom utvikling mot politisk pluralisme og økonomisk liberalisme, og en tilsvarende langsom revitalisering av landsbygda. Utviklingen vil finne sted som et kombinert resultat av sosiale opprør spesielt hos den urban befolkningen, og internasjonalt påvirkning. Det vil være mange tilbakeslag både i forhold til fredsprosessen og politisk og økonomisk framgang, men retningen synes irreversibel. UNITA og Jonas Savimbi sitter med nøkkelen til en positiv utvikling i fredsprosessen, og representerer det største usikkerhetsmomentet. Hovedansvaret for den politiske og økonomiske utviklingen ligger hos MPLA som det regjerende partiet.

Internasjonal bistand

I motsetning til i mange andre land i Afrika sør for Sahara har klassisk bistand (ODA) spilt en beskjeden rolle for samfunnsutviklingen i Angola. Angola var lenge det land i Sørlege Afrika (SADC-området) som mottok minst bistand i forhold til befolkningens størrelse. Det mest dramatiske utslaget av den begrensede støtten har vært FN's og det internasjonale samfunns manglende engasjement i freds- og demokratiseringsprosessen i 1990-92, som mange tillegger en stor del av skylden for krigsutbruddet i oktober 1992.

Bistandsbildet har imidlertid endret seg etter sammenbruddet. Nødhjelp og bistand fra det internasjonale samfunn har økt sterkt i omfang, og FN satser langt større ressurser på sine fredsbevarende oppgaver under Lusaka-avtalen enn under Bicesse-avtalen. FN's Departement of Humanitarian Assistance (DHA/UCAH) har koordinert den massive nødhjelpsinnsetningen, der World Food Programme (WFP), UNICEF og andre store internasjonale private organisasjonene har vært viktige implementerende partnere. De ledende bilaterale bistandsorganisasjonene, som tidligere var involvert i utviklingshjelp, har også i stor grad dreiet sine innsatser mot nødhjelp. Rehabilitering og utviklingshjelp er begrenset, men vil bli gitt mer oppmerksomhet i tiden som kommer. Betydelige midler til slik bistand ble forespeilet Angola under en stor bistandskonferanse i Brussel i september 1995. Verdensbanken er i ferd med å bli en sentral aktør i bistandsbildet. For den langsiktige virkningen av bistanden vil det være avgjørende å involvere angolanske myndigheter i større grad enn det som nå er tilfellet.

Norsk bistand

Fram til midten av 1980-tallet var norsk bistand til Angola begrenset. Den eneste norske organisasjonen med dype røtter i Angola er Metodistkirken. Fra midten av 1980-tallet økte engasjementet noe først og fremst innen områdene olje og energi, og mot slutten av ti-året var det også et begrenset bistandssamarbeid kanalisert gjennom private organisasjoner.

Også for Norges vedkommende har overføringene til Angola økt sterkt de siste årene, fra NOK 45 millioner i 1990 til NOK 105 millioner i 1994. Total norsk bistand var i 1995 på 182 millioner kroner, hvorav NOK 73 millioner (40 prosent) gikk til nødhjelp/humanitær bistand, NOK 39 millioner til næringslivssamarbeid og det resterende gikk til utviklingssamarbeid hovedsakelig kanalisert gjennom private organisasjoner. Ca. 25 prosent av bistanden ble kanalisert gjennom multilaterale organisasjoner.

Viktige norske aktører i Angola er Norsk Folkehjelp, Kirkens Nødhjelp, Flyktningerådet og Metodistkirken, samt NORCONSULT som har gjennomført det langsiktige samarbeidet knyttet til energisektoren. Norges støtte til Angola har generelt sett vært vellykket, men kvaliteten på bistanden har variert. Det politiske

engasjementet i freds- og demokratiseringsprosessen har vært begrenset. Støtte til nødhjelp har vært omfattende og konstruktiv. Flere tiltak i skjæringspunktet mellom nødhjelp og bistand har havnet i en vanskelig gråsoner. Og den langsiktige bistanden til landsbygdsutvikling og energisektoren har ikke nådd forventede resultater. Problemene henger i stor grad sammen med den uforutsigbare utviklingen i Angola. Norges manglende avklaring av sitt sine langsiktige intensjoner i Angola, og det forhold at Norge ikke har hatt egen representasjon i landet som har kunnet følge opp den politiske utviklingen og bistanden i tilstrekkelig grad, har imidlertid også hatt betydning.

Framtidig norsk bistand

Angola er i Stortingsmelding 19 (1994-95) omtalt som et mulig *prioritert land*, avhengig av den politiske og økonomiske utviklingen i landet. Med referanse til den ekstreme nøden og fattigdommen i Angola blir det argumentert for at Norge bør inngå et mer langsiktig samarbeid, til tross for at prinsippet om aktivt mottakeransvar vil være vanskelig å gjennomføre. Samtidig bør Angola på grunn av sine økonomiske ressurser tillegges et betydelig finansielt ansvar for utviklingen i de sektorer Norge engasjerer seg i. Det bør endelig tas hensyn til at situasjonen i Angola er av en slik karakter at samarbeidet vil stille store krav til planlegging og fleksibilitet. Det blir spesielt viktig å se støtte til fred og forsoning, nødhjelp, rehabilitering og langsiktig bistand i en sammenheng. Mer konkret argumenteres det for:

- i) At Norge gjennomfører planene om å opprette en egen representasjon i Angola, med ansvar både for politisk oppfølging og bistandsvirksomheten.
- ii) At støtten til fredsprosessen opprettholdes inntil Lusaka-avtalen er gjennomført, men med økt politisk engasjement fra norsk side.
- iii) At støtten til nødhjelp opprettholdes primært gjennom FN-systemet, men med en gradvis overgang til lokalt baserte rehabiliteringstiltak.
- iv) At den langsiktige bistanden konsentreres omkring kapasitets- og institusjonsutvikling, forslagsvis i forhold til undervisningssektoren og oppbygging av et sivil samfunn.
- v) At norske private organisasjoner fortsatt tillegges en sentral rolle i bistanden til Angola, men med økte krav til samarbeid mellom dem og med nasjonale institusjoner.
- vi) At den bilaterale bistanden til institusjonsutvikling innen sektorene energi og fiske fortsetter, men at tunge kapitalintensive overføringer begrenses inntil Angola har vist politisk vilje til å omprioritere fordelingen av egne ressurser.

vii) At støtte til næringslivssamarbeid med Angola begrenses inntil de politiske og økonomiske rammebetingelsene bedres, og at engasjementet i en overgangsfase konsentreres om tiltak gjennomført av internasjonale finansieringsinstitusjoner. Norsk kommersielt olje-engasjement bør oppmuntres.

Figur 1 Kart over Angola

1 Bakgrunn

1.1 Geografi

Angola er et stort land med betydelige ressurser.¹ Landet har et flateinnhold på 1,276,700 km², og er med dette det nest største landet i Afrika sør for Sahara og like stort som Storbritannia, Frankrike og Spania til sammen. Det grenser mot Congo, Zaïre, Zambia og Namibia (Figur 1). Av historiske årsaker vi skal komme tilbake til er befolkningen bare på ca. 12,7 millioner,² noe som innebærer en gjennomsnittlig befolkningstetthet på bare 10,2 per km². I store deler av landet er befolkningstettheten på under 5 per km². Med unntak av Namibia og Botswana gjør dette Angola til landet med lavest befolkningstetthet i Afrika sør for Sahara. Befolkningen er konsentrert i Luanda og sentrale deler av nord-vest Angola (deler av Bengo, Cuanza Norte, Malanje og Uíge) og på det sentrale høyplatået (Huambo, Bié og deler av Benguela, Cuanza Sul og Huíla).³ I tillegg er befolkningstettheten stor i enklaven Cabinda. Befolkningen er ung, med ca. 46 prosent under 15 år og ca. 5 prosent 60 år og mer.

De største etniske gruppene er Ovimbundu (ca. 38 prosent), Mbundu (ca. 23 prosent) og Bakongo (ca. 13,5 prosent). Andre grupper er Lunda-Chokwe, Nganguela, Nyaneka, Owambo og Herero. Etnisitet refererer i utgangspunktet til grupper hvis respektive medlemmer anser seg som kulturelt forskjellige. Det er imidlertid ikke nødvendigvis slik at slike forskjeller gjøres relevante i samhandling, og har sosial betydning. I Angola har etniske forskjeller tradisjonelt vært ansett å ha relativt liten betydning, men mye tyder på at dette har endret seg gjennom den politiseringen av etnisitet som har funnet sted spesielt siden uavhengigheten. Samtidig har andre kilder til kulturell identitet fått økt betydning. Den kanskje viktigste av disse er distinksjonen mellom by og land. Historisk har urbaniserings-graden vært lav med en bybefolkning på 10 prosent i 1960 og 17 prosent i 1975, men det er nå antatt at over 50 prosent av befolkningen bor i byer og tettsteder. 70-80 prosent av disse bor i slumområder (*musseques*).

¹ For referanser og ytterligere bakgrunnsinformasjon om Angolas geografi, se litteraturlisten (kapittel 6).

² FN anslår, med utgangspunkt i valgtellingen i 1992, at Angolas befolkningen i 1995 er 12,7 millioner (UNDP 1995). Regjeringen anslår befolkningen til å være 11,5 millioner. Dette er basert på en årlig vekstrate siden siste folketellingen i 1970 på 2,7 prosent fram til midten av 1980-tallet og 2,9 prosent etter dette (EIU 1995). UNDPs tall er lettere tilgjengelige, og vil bli brukt i denne rapporten.

³ Geografiske navn vil bli stavet i henhold til vanlig angolansk standard, slik den framkommer i offentlig godkjente atlas.

2/3 av landet ligger på et høyplatå på mellom 1050-1350 m.o.h. Landets høyeste fjell (Morro de Moco) er på 2600 m.o.h. Mot kysten består Angola av en lavplatå-sone og en lavtliggende kystsoner. Med unntak av den nord-vestre delen av høyplatået og deler av enklaven Cabinda, som består av tropisk regnskog, er det meste av platået klassifisert som savanne. Ørken finnes bare i Angolas sør-vestre hjørne (provinsen Namibe). Gjennomsnittlig årlig nedbør varierer sterkt, fra 120 mm i sør til over 1700 mm i nord-øst. Det meste av landet får relativt bra med nedbør, selv om nedbørsfattige år med tørke forekommer. Gjennomsnittlige temperaturer varierer fra 14 grader i sør-vest til 27 grader i nord-vest. Klimaet karakteriseres som sub-tropisk. Regntiden begynner normalt i oktober og varer til april/mai. Tørkeperioden er fra mai/juni til september.

De klimatiske forholdene kombinert med et generelt rikt jordsmonn gjør Angola til et særdeles fruktbart jordbruksland. Hovedgrøden er kassava i nord og øst og hirse i sør, mens det primært dyrkes mais i sentrale strøk. Tidligere har det også vært dyrket betydelige mengder ris, bomull, tobakk og kaffe. Kveghold er viktig i sør og sentrale strøk av høyplatået, men er begrenset i nord og øst på grunn av kulturhistoriske forhold og tse-tse fluer. Tidligere hadde også Angola store konsentrasjoner av dyr som giraffer, antiloper, elefanter og bøfler, men disse er praktisk talt utryddet de siste 20 årene. Det er også rike fiskeressurser, ikke bare i havet men også i Angolas mange elver og innsjøer. Angolas lengste elver er Zaire, Cuanza og Cunene. Alle disse representerer også et stort potensial for hydroelektrisk kraft og irrigasjon. Endelig har Angola en betydelig mineralrikdom, som ennå bare delvis er kartlagt og utvunnet. Ved siden av olje og diamanter, som i dag er avgjørende for Angolas økonomi, inkluderer dette jernmalm, kobber, gull, fosfater og uranium.

1.2 Før-kolonial historie

Naturgrunnet var en viktig årsak til tidlig bosetning innen grensene av nåværende Angola, og har influert de ulike typer økonomisk tilpasning som fremdeles preger landet.⁴ Forskere regner med at San eller "buskmenn" har bodd i Angola i så lenge som 25,000 år, og de har funnet spor etter bofaste fiskeribefolkninger langs Zaire-floden fra 7000 f.Kr. Dette var tidlige ætte-baserte samfunn, også i et afrikansk perspektiv. Hovedstrømmen av Bantuer fra områder rundt nåværende Nigeria og Kamerun kom i ulike perioder mellom 800 og 1500 e.Kr. De bosatte seg i tre hovedområder: I nord-vest i områder langs Zaire-floden, i sentrale deler av Angola fra Luanda og innover landet langs Cuanza-floden, og på det sentrale høyplatået. Dette representerer som vist fortsatt områdene med den største befolkningskonsentrasjonen i Angola, og er identiske med kjerneområdene til de tre største etniske gruppene Bakongo, Mbundu og Ovimbundu.

⁴ For referanser og ytterligere bakgrunnsinformasjon om Angolas før-koloniale historie, se litteraturlisten.

Befolkningsgruppene levde i utgangspunktet relativt isolert fra hverandre. Det rike næringsgrunnlaget ga imidlertid grunnlag for overskuddsproduksjon, og dermed for spesialiserte funksjoner knyttet til produksjon, politikk og religiøst liv. Det ble utviklet en betydelig handel mellom gruppene, og den økte kontakten la også grunnlag for rivaliseringer gjennom erobringer og folkeflyttinger i vanskelige tider. Slaveri ble tidlig et middel både til politisk kontroll og økt produksjon. Slavene befant seg nederst på rangstigen sammen med kvinner, mens henholdsvis frie menn og nobiliteten representerte de to øverste lagene i de stadig mer klassesdelte samfunnene.

Utviklingen av spesialiserte samfunn kuliminerte ved etableringen av kongedømmer. Disse var større og mer komplekse enn de tidligere høvdingedømmene, og besatte betydelige områder gjennom avanserte systemer av politisk kontroll og skattlegging. Det mest innflytelsesrike kongedømmet var Kongo, som på sitt største kontrollerte over 25 prosent av Angolas nåværende territorie. Kongo-kongedømmet var i utgangspunktet befolket av Bakongoer, men underla seg også andre befolkningsgrupper. Blant Mbunduene i området fra Luanda og innover i landet var Ndongo det dominerende kongedømmet. Andre mindre politisk enheter blant Mbunduene var Matamba og Kasanje. Ovimbunduene, den største nåværende befolkningsgruppen, kom til høyplatået mellom 1400-1600 e.Kr., men ble aldri konsolidert til et kongedømme og bestod på det meste av 22 ulike politiske enheter. De viktigste av disse var Bie, Bailundu og Ciyaka. Andre kongedømmer, som Lunda og Chokwe, var viktige i kortere historiske perioder.

1.3 Kolonitiden

Da Diogo Cão kom til utløpet av Zaire-floden i 1483 var det, også etter europeisk målestokk, relativt utviklede samfunn han kom i kontakt med.⁵ Det skulle gå flere hunder år før portugiserne faktisk kontrollerte det nåværende angolanske territoriet, slik England og Frankrike etter hvert kontrollerte sine kolonier. Nord-Angola var ikke formelt del av kolonien før i 1880, og ikke egentlig kontrollert før 1920. Det sentrale høyplatået var ikke under effektiv kontroll før på begynnelsen av 1900-tallet. Og selv området som fra 1576 ble etablert som kolonien Angola fra Luanda og innover i landet, gjennomlevde lange perioder utenfor effektiv politisk kontroll. Så sent som i 1845 var det bare 2000 portugisere i kolonien, og antallet var ikke høyere enn 40,000 i 1945. Likevel var implikasjonene av portugisernes herredømme store og dramatiske, og av avgjørende betydning for å forstå sentrale trekk ved det angolanske samfunn i dag. I stikkords form synes begivenhetene referert til i boksen under å være de mest sentrale.

⁵ For referanser og ytterligere bakgrunnsinformasjon om Angolas koloniale historie, se litteraturlisten.

1483	Portugiserne ankrer opp ved utløpet av Zaire-floden, og etablerer relasjoner med Kongo-kongedømmet.
1485-1550	Portugiserne etablerer de første sukkerplantasjene, henholdsvis på São Tomé og i Brasil. Slaveeksporten tar til med hjelp av afrikanske mellommenn.
1550-1600	Kongo-kongedømmet bryter sammen, gjennom uttapping av den mest arbeidsføre delen av befolkningen, reaksjoner på økende utbytting fra nobiliteten, og invasjon fra en ukjent befolkning kalt "Jaga".
1576	Luanda blir etablert som sentral eksporthavn for slaver, og de første forsøk på å etablere herredømme i innlandet tar til. Kolonien Angola etableres.
1610-1620	Portugal kontrollerer hele kysten og etablerer Benguela i 1617. Økende afrikansk reaksjon, eksemplifisert ved dronning Nzingas motstand og allianser med hollenderne.
1641-1648 Ca. 1700	Hollenderne okkuperer Luanda, og demonstrerer koloniens svakhet. Jakten på sølvgruver gis opp. Økt vekt på andre økonomiske ressurser som gummi og krydder.
1720-1730	Ekspanderende slavehandel bringer konflikter til det sentrale høyplatået.
Fra 1807	Andre europeiske kolonistater erklærer oversjøisk slavehandel illegalt.
1830-årene	Kaffeplantasjer etablert. Slaver brukt av innenlandske settlere.
1836	Internasjonalt forbud mot slaveri innført.
1878	Slaveriet offisielt avskaffet i Angola.
1878 og 1899	Systemet med tvunget arbeid etablert gjennom ulike forordninger.
1884-85	Konferansen i Berlin etablerer Angolas grenser. Cabinda blir "plaster på såret" for tap av territorier i Øst-Afrika.
1880-1912	Økt press for effektiv kontroll og utnyttelse av kolonier. Eksporten av rågummi ekspanderer sterkt.
1885-1917	Anti-portugisiske motstandskamper (Humbe, Bailundu, Dembos).
1910	Portugal blir republikk.
1917	Diamantselskapet Diamang etablert, og gruvedrift initiert.
1926	Etableringen av den fascistiske Nye Stat (<i>Estado Novo</i>) under António Salazar.
1929	Benguela jernbanen åpnet til koppergruvene i Shaba i Zaire (Kongo).
1950-årene	Oljeproduksjonen initiert. Økte investeringer og økt økonomisk vekst.
1953-1957	De moderne nasjonalistiske bevegelsene PLUA, MPLA og UPNA dannet.
1959	Portugisisk sikkerhetspoliti (PIDE) etablert i Angola for å bekjempe nasjonalistiske strømninger. Strategiske landsbyer etableres.
1961	Frigjøringskampen innledes.

Begivenhetene viser to sentrale utviklingsprosesser, begge med viktige implikasjoner for utviklingen av det angolanske samfunn. Den første er tvangsflyttingen av store befolkningsgrupper, først gjennom slavehandel, så gjennom systemet med tvunget arbeid, og endelig gjennom etableringen av strategiske landsbyer under frigjøringskampen. Slaveriet (*escravatura*) førte til sammenbrudd av afrikanske politiske strukturer, både direkte og indirekte gjennom den utbytting av befolkningen slaveriet ledet til blant deler av den afrikanske nobiliteten. Uttaket av millioner av de mest arbeidsføre menn og kvinner hadde også store konsekvenser for afrikanernes mulighet til egen produksjon, i tillegg til alle indirekte implikasjoner av en skjev befolkningsstruktur. En regner med at totalt 4 millioner mennesker ble tatt ut av Angola i løpet av de 400 årene slaveriet varte, og at ytterligere 4 millioner mistet livet på vei fra innlandet til eksporthavnene eller på vei over Atlanterhavet. Uten slaveriet og med en normal befolkningsvekst er det antatt at den angolanske befolkningen i dag ville vært ca. 45 millioner istedenfor 12 millioner.

Systemet med tvunget arbeid (*contratados*) ble etablert for å kompensere for tapet av slaver etter forbudet i 1878. Gjennom et lovverk, som innebar at alle afrikanere som ikke allerede var lønnsarbeidere kunne tvinges til å arbeide på private plantasjer (*fazendas*) eller for staten, fortsatte i praksis slaveriet i nye former. Det var uhyre vanskelig å slippe unna, og i følge en samtidig observatør var det "bare de døde som var virkelig fritatt fra tvunget arbeid". Så sent som i 1951 var 10 prosent av den totale befolkningen kontraktsarbeidere, og var borte fra sine familier i perioder på to år. Arbeidsforholdene var umenneskelige, og hos enkelte arbeidsgivere var dødsraten så høy som 35 prosent. 500,000 mennesker flyktet også i denne perioden til nabolandene Zaïre og Zambia. Implikasjonene av systemet var de samme som under slavetiden, med oppløsning av familier, endringer i sosio-kulturelle strukturer og verdier, og økt fattigdom. I tillegg medførte systemet nye og viktige etniske motsetninger. Som del av kontrollsystemet ble arbeidskraften sendt til andre deler av landet enn den kom fra, der ulike livssituasjoner førte til etniske motsetninger. Ovimbunduene var spesielt hardt rammet av systemet med tvunget arbeid.

Endelig ble systemet med strategiske landsbyer (*aldeamentos*) brukt som middel til undertrykking. Hundre tusener av mennesker i de viktigste konfliktområdene under frigjøringskrigen ble tvangsflyttet til separate landsbyer. I tillegg til de økonomiske og sosiale implikasjonene ble systemet brukt til å undergrave tradisjonell autoritet og skape ytterligere etniske motsetninger. Tradisjonelle ledere (*sobas*) ble satt til å bestyre de forhatte landsbyene på vegne av kolonimakten, og ble således i stor grad koblet til portugisernes destruktive framferd. Tradisjonelle autoritetsstrukturer er ennå svake i de fleste områder i Angola, selv om de nå revitaliseres i enkelte områder.

Den andre sentrale prosessen i kolonihistorien er den ensidige utviklingen av økonomiske sektorer isolert fra det angolanske samfunn, med få positive

